

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks'in, Türkiye'de ilan edilen Olağanüstü Hal sonrası düzenlenen 667 sayılı ilk Kanun Hükmünde Kararnameye ilişkin 26 Temmuz 2016 tarihinde yayınladığı resmi açıklamasının orijinaline [buradan](#) erişebilir, Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından çevrilmiş olan Türkçe tam metnini ise aşağıdan okuyabilirsiniz.

Türkiye'de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirler

Strasbourg 26/07/2016

Geçtiğimiz hafta Türkiye'de ilan edilen olağanüstü hal kapsamında çıkan ilk Kanun Hükmünde Kararnameyi (KHK/667) yoğun bir endişe içerisinde inceledim.

Türkiye'nin Sözleşme'nin 15.Maddesinde öngörüldüğü şekilde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden (AİHS) kaynaklanan yükümlülüklerindeki azaltmaya [derogation] ilişkin resmi bir bildirimde bulunduğu farkındayım. Geçen haftaki bir açıklamamda da belirttiğim üzere darbe girişimcilerine yönelik hiçbir sempati beslemiyorum. Demokrasiyi yıkmak üzere bilfiil planlamada bulunanların cezalandırılması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca Türkiye'nin ne olağanüstü hal ilan etme ne de AİHS'ten kaynaklanan yükümlülüklerini azaltma haklarını sorgulamıyorum. Fakat Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin de anımsattığı üzere altını çizmek zorundayım ki, böylesi yükümlülük azaltmaları limitsiz değildir: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) olağanüstü hal sırasında alınan tedbirlerin AİHS'e uygun olup olmadığına karar vermek üzere nihai yetkideki makam olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda Mahkeme tarafından kullanılan ölçütlerden biri AİHS yükümlülüklerinin azaltılmasıyla alınan tedbirlerin, sadece durumun kesin olarak gerektirdiği ölçüde alınıp alınmadığıdır.

Bu gibi durumlarda AİHM tarafından uygulanan gereklilik ve ölçülülük testleri anlaşılır biçimde değişikliğe uğrar, ancak topyekûn kaldırılmaz ve söz konusu Kararname'de öngörülen tedbirler için de uygulanacaktır. Sonuç olarak bunların Sözleşme'ye uygunluğu konusunda karar elbette AİHM'in olsa da, benim her iki test açısından da ciddi kaygılarım bulunmaktadır.

AİHM'in, daha önce geçmişte de Türkiye tarafından olağanüstü hal dönemlerinde alınmış tedbirleri inceleme fırsatı olmuştu ve örneğin yükümlülüklerdeki azaltmaya rağmen, bir şüphelinin 14 gün veya daha fazla hâkim ile görüşme imkânı sunulmadan gözaltında tutulmasının durumun gerekliliğinden ileri gelmediği kararına varmıştı. Mahkeme, bu şekilde hâkim karşısına çıkarılmadan süren gözaltıların sadece kişileri keyfi olarak özgürlük haklarına müdahaleye değil işkenceye de ([Aksoy v. Turkey](#) Kararı, 18 Aralık 1996) açık hale getirdiğini özellikle göz önünde bulundurmıştır.

Dolayısıyla, mevcut Kararname'nin hâkime erişim sağlanmadan 30 gün süresince gözaltı yetkisi tanınması bu içtihat ışığında daha da şaşırtıcıdır. Bu süre son derece uzun olduğu gibi

sadece darbe girişiminde yer aldığından şüphelenilenler değil, olağanüstü hal geçerli olduğu sürece terör ve organize suçlar şüphelileri için de uygulanacaktır. Bununla birlikte, emniyetteki gözaltılara dair geçerli usul güvencelerinin yukarıda adı geçen karardan bu yana geliştiğini kabul ederken, 2013 senesinde İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi'nin Türkiye'de şüphelilerin, işkence ve kötü muameleyi önlemek amacıyla özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları an itibariyle derhal avukata erişimlerinin her durumda sağlanamayabildiği yönündeki bulgularına özellikle işaret ederek, bu tedbirin pratikteki uygulamasına ilişkin de endişe taşıyorum. Bir önceki açıklamamda dile getirdiğim işkence iddialarına dair endişelerim göz önünde tutulduğunda bu durum çok daha tedirgin edicidir.

Söz konusu Kararname'nin, yükümlülüklerdeki azaltma dikkate alınsa dahi AİHS'e uygunluğu ve hukukun üstünlüğü ilkeleri gibi çeşitli başka yönlerden de çok ciddi soru işaretleri doğurduğunu düşünüyorum:

- Adil yargılanma hakkının özünü etkileyebilecek olan, alıkonulan kişiler için avukat-müvekkil ilişkisinin gizliliği dahil olmak üzere avukata erişim hakkına ve ziyaret haklarına yönelik kısıtlamalar (Madde 6);
- Kararname sadece darbe teşebbüsünü değil genel olarak terörle mücadeleyi kapsadığı için hem gerçek hem de tüzel kişilere öngörülen cezalar, yalnızca bir terör örgütüne üyelik veya aidiyet durumlarında değil bu gibi örgütlerle temas edenlere ilişkin de uygulanacaktır (Madde 1, 2, 3 ve 4);
- Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkemelerin hâkimleri de dahil olmak üzere, hakimlerin belirli bir kanıt sunma gerekliliği olmaksızın görevden alınması için basitleştirilmiş usuller (Madde 3);
- 1125 dernek, 104 vakıf, 19 sendika, 15 üniversite, 934 özel okul ve 35 özel sağlık kurumunun derhal kapatılması. Bu yapıların faaliyetlerinin durdurulmadığını ya da kayyum denetimine verilmediğini görüyorum. Bunlar feshedilmiştir ve malvarlıkları doğrudan devlet yetkisine geçmiştir. Daha da ileri giderek Kararname başka kurumların feshi için de basitleştirilmiş bir idari usul sağlamaktadır (Madde 2);
- Herhangi bir kamu çalışanının (işçiler dahil) memuriyetini sonlandırmak için hiçbir idari başvuru ve kanıt sunma gerekliliği sağlanmadan basitleştirilmiş idari usul (Madde 4);
- Soruşturma altında olan veya yargılanan kişilerin pasaportlarının mahkeme kararı olmaksızın otomatik olarak iptal edilmesi (Madde 5);
- Terörist örgüt üyesi veya temasta olduğu değerlendirilen kişiler ile kamu kurumları arasındaki kira sözleşmelerinin iptali, ki bu tedbir yalnızca şüphelileri değil şüphelilerin ailelerini de muhtemelen etkileyecektir. (Madde 8).

Kararname'nin bir diğer kaygı verici özelliği ise kararname çerçevesinde hareket eden idari makamlar için hukuki, idari, cezai ve mali açıdan tam bir cezasızlık öngörüyor olması (Madde 9) ve bu gibi tedbirlerin hukuka aykırı olduğunu değerlendireseler dahi idari mahkemelerin bu

tedbirlerin hiçbirini bakımından yürütmeyi durdurma kararını verecek yetkiye sahip olmamasıdır. (Madde 10). Bu iki hüküm, Kararname'nin keyfi bir biçimde uygulanmasına karşı iki temel teminatı etkili bir şekilde ortadan kaldırmaktadır. Benim görüşüme göre, aşırı oranda geniş ve basitleştirilmiş usullere bakılarak keyfilik neredeyse kesin olarak kaçınılmaz hale gelmekte ve herhangi bir gerçek ya da tüzel kişinin uğrayacağı zarar da bu nedenle giderilemeyebilecektir. Böylesi bir aciliyet ve yargı sürecinin olağan güvencelerinin azaltılması, örneğin 15 Temmuz'da yaşanan sarsıcı olaylar ışığında askeri personel gibi belirli gruplar için gerekli olabilir ancak muhtemelen diğerleri için olmayacaktır.

Bu nedenle korkarım ki, temel insan haklarını etkileyen aşırı genişlikte ve fark gözetmeyen idari yetkiler içeren böylesi bir kapsamlı ülkenin yargı denetimindeki erozyonun birleşmesi, hukukun üstünlüğünün tam da temellerinin tehlikeye girmesi ve AİHM'in Türkiye'den gelen çok sayıda yeni dava ile karşı karşıya kalacak olmasıyla sonuçlanabilir. Ayrıca, Avrupa Konseyi'nin ve özellikle Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi'nin temel standartlarının ihlali de muhtemel görünmektedir.

Türkiye'nin AİHS'ten kaynaklanan yükümlülüklerindeki azaltma bildirimini, göreve geldiğimden bu yana ilgilenmem gereken ilk azaltma bildirimini değil ve yetkimin ayrılmaz parçası olan tarafsızlık ruhuyla eleştirilerimde tutarlı olmak benim görevim. Örneğin, başından itibaren Fransa'daki olağanüstü hal ilanını gereklilik, ölçülülük ve amaca uygunluk yönlerinden sert bir biçimde eleştirdim (<http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/luttons-contre-le-terrorisme-dans-le-respect-du-droit>). Fransa'ya ilişkin birçok endişem hâlâ geçerliliğini koruyor olmasına rağmen gerek yargı, gerek Fransa Meclisi'nin her iki kamarası ve ayrıca idari yetkilerin kullanımı konusunda yakından ve etkili izleme yaparak gelişmesi için sert eleştiriler ile tavsiyeler hazırlayan Ulusal İnsan Hakları Kurumu ve Kamu Denetçisi tarafından önemli denge ve denetleme mekanizmalarının Fransa'da hızla devreye sokulduğunu belirtmeliyim. Ayrıca Fransız Hükümeti'nin karar verdiği tedbirlerin, yukarıda sözü geçen Kararname'ye kıyasla çok daha sınırlı bir kapsamı olduğunu da not düşmeliyim. Sanıyorum Türkiye'nin de suistimallere karşı önlemler almak ve kuvvetler ayrılığı ile hukukun üstünlüğünü korumak üzere mekanizmaları devreye sokması gerekecek.

Türk yetkililerine, Türkiye'nin şu anda geçmekte olduğu bu zor süreçte gelecekteki insan hakları ihlallerinden kaçınmak amacıyla, yapıcı bir diyalog niyeti içerisinde ifade edilmiş olan bu çok ciddi endişeleri dikkate almalarını tavsiye ediyorum.